

PÍŠU, abych se smrti bála míň

Provokuje svými knihami i názory. Hlavně polské nacionalisty, maloměšťáky, dogmatické katolíky a vyznavače tradičního patriarchátu. I díky dreadům vypadá jako ekologická aktivistka. Jedna z nejvýraznějších a nejoceňovanějších polských spisovatelek současnosti, **OLGA TOKARCZUKOVÁ (55)**. Podle její knihy nedávno slavná polská režisérka Agnieszka Holland natočila film *Přes kosti mrtvých*, kriminálku, která klade nepříjemné otázky společnosti, jež si myslí, že ční vysoko nad přírodou. Co si myslí o náboženství? Jak coby vystudovaná psycholožka hodnotí Vladimira Putina? Proč hraje ve fungování spousty sekt tak důležitou roli sex? Proč ve svých knihách tak často píše o houbách? Jak chutná dort z muchomůrek? A proč už se nebojí, že bude válka?

■ **Máte dospělého syna. Čím vám udělal radost?**

Tím, že zůstal v Polsku, protože studoval v zahraničí. A hodně Poláků se ze zahraničí už domů nevrátilo. Bohužel u nás platí, že abyste se doma dočkal uznání, musíte mít nejdříve úspěch venku.

■ **Patří stejně jako vy mezi takzvané běguny, tedy lidi, kteří se neustále přesouvají z místa na místo, aby je nedostihla smrt, o nichž jste napsala úspěšný román Běguni?**

Trochu ano, protože jednu dobu taky hodně cestoval. Ale teď se ve svých 31 letech usazuje. Nicméně tuhle touhu kočovat jen těžko potlačíme, máme ji zabudovanou v naší psychice a možná i v genech. Dnešním usedlým způsobem naše pokolení nežije zase tak dlouho, obrovská část naší historie jsou dějiny bytí v pohybu.

■ **O tom pojednává i vaše poslední kniha, bezmála devítisetstránkový historický román Kniha Jakubovy o židovském heretickovi Jakobu Frankovi, který se v 18. století prohlásil za mesiáše, procestoval Evropu a chvíli koketoval s katolictvím a islámem. Jak dlouho jste tohle své opus magnum, vrcholné dílo, psala?**

Hodně dlouho, materiál o Jakobovi jsem začala sbírat v 90. letech. Je za tím mnoho hodin strávených ve studovnách a knihovnách, i mnoho cest, mimo jiné i do Brna, kde jednu dobu pobýval. Frank zde navázal styky s císařským dvorem Josefa II., jeho dcera Eva prý dokonce měla románek s císařem. To se v mé knížce objevuje jen letmo. Z toho by mohl vzniknout samostatný román.

■ **Byl vám Jakob sympatický? Šla byste s ním na kafe, nebo byste se ho bála?**

Je to jediný hrdina, co jsem stvořila, ke kterému mám dvojnásobný vztah. Mám ráda Jakuba mladého, kdy byl revolucionářem a buřičem, drzým pozérem, odvážným člověkem připraveným na všechno. Jak stárnul, přestala jsem ho mít ráda, neboť se u něj začaly projevat stále více jeho psychopatické rysy. Ke konci jeho života mě už spíše děsil... Pro autora je nezbytné svého hrdinu pochopit, cítit se do něj, aby poznal jeho motivaci, s tím jsem měla problém. Proto nikde v knize nepopisuju jeho vnitřní svět, držím si odstup. Vždy je nahlížen očima jiných postav, které ho interpretují.

■ **Jak by si Jakob vedl v dnešní době?**

Byl by asi politikem, nebo vůdcem sekty. Myslím, že by se mu dařilo. Fascinuje nás

OLGA TOKARCZUKOVÁ (55)

i tím, jak je pragmatický. Jak mění názory podle toho, jak se mu to hodí. Vždy do sebe jako houba nasákl nějaké náboženství a pak si ho přizpůsobil k obrazu svému. Pokud by někdo chtěl dát dohromady doktrínu, v co vlastně věřil a co si myslel, je to prakticky nemožné. Pořád se to měnilo.

■ **Věřil především sám v sebe...**

Měl pragmatický cíl: chtěl emancipovat skupinku Židů, která v něj věřila. Byli velmi chudí a chtěli se dostat výš. A to se mu nakonec povedlo. Objevila se u něj idea vlastní

„Touhu kočovat máme v genech.“

země, nezávislého židovského území, takže byl zřejmě prvním sionistou. Tento projekt se mu prosadit nezdařilo, nedostal ani zem, ani moc. Každopádně je to velmi komplikovaná postava, která má v sobě hodně protikladů. Na jednu stranu k sobě poutal lidi na celý život. Na druhou byl cynickým mani-

pulátorem, lhářem a podvodníkem, používal psychické i fyzické násilí.

■ **Studovala jste psychologii. Jakou by mě Jakob od vás diagnózu?**

Je to klasický případ charismatického psychopata. Bezohledně realizoval svoje plány, neohlížel se na jiné. Nebyl empatický, a přitom byl sociálně velmi zdatný. Chlubil se, že se nikdy ničeho nebál, a opravdu, z jeho dětských příběhů vyplývá postava nebojácného a nevypočitatelného chlapce. Rodiče, hlavně otec, s ním však měli problémy. Otec ho bil.

■ **Četl jsem váš rozhovor pro deník Gazeta Wyborcza z roku 2015, kde jste Jakuba srovnávala s ruským prezidentem Vladimírem Putinem. Vzpomínala jste, že i on se chlubil, že se nikdy ničeho nebál a mluvil o tom s pýchou. A prý byl také fyzicky týraný otcem...**

Četla jsem o tom... Nedostatek strachu je typickým projevem

psychopatie. A myslím, že právě v těch psychopatických rysech je Putin Jakobovi blízký. Ale není v tom sám. Myslím, že dnes je na světě hodně lidí, kteří touží po absolutní moci. Touží ovládat jiné...

■ **V románu popisujete, jak byl Jakob sexuální náruživý a promiskuitní. Byla to jeho přirozenost, nebo nástroj jak ovládat svou sektu?**

Je důležité říct, že to bylo před viktoriánskou dobou (druhá polovina 19. století, pozn. red.), takže lidi měli k sexu úplně

jiný vztah než my dnes. Nebyli tak puritánští jako my. V 60. letech 20. století jsme se osvobodili díky sexuální revoluci, ale pořád to je v porovnání s 18. stoletím úzkoprsé. Je to možná proto, že tenkrát byl život krutější, sex byl jedna z mála příjemných věcí, které si lidé mohli dopřát. Byl přirozenou součástí života, všichni žili v jedné místnosti, nic se neskrývalo. A Jakob se navíc ve své sektě cíleně snažil překračovat tabu, oblast sexu byla proto to

„Svět se dělí na psychopaty a neurotiky.“

nejpřístupnější. Pro fungování sekty je důležité, aby byla soudržná. Toho se nejvíce dosáhne tím, že lidé mění partnery, fungující páry totiž soudržnost skupiny rozbíjejí. Takže ta jeho promiskuita byla samozřejmě i plánem. I jeho homosexuální zážitky byly spíš vyjádřením nadvlády než vášně. I když kdo ví...

■ **Na knížce je napsáno: Melancholikům k pobavení. Počítáte se mezi ně?**

(směje se) Myslím, že v tom starším významu slova určitě. Melancholik dřív nebyl depresivní člověk, ale člověk zamýšlený a reflektující. A k těm se počítám.

■ **Ve zmíněném rozhovoru jste o sobě řekla, že jste tak trochu neurotik. Jak se to projevuje?**

To bylo myšleno žertem. Říká se, že svět se dělí na psychopaty a neurotiky. Psychopati jdou přes mrtvolky, zařídí si svůj byznys. Neurotici jsou citliví, nedosahují takových úspěchů a často se zabývají tvůrčí prací, třeba psaním (usmívá se).

■ **Vždyť jste úspěšná! Kniha Jakubovy se v Polsku stala bestsellerem. Proдало se jich víc než 150 tisíc.**

Možná se ze mě stane psychopatka (vyprskne směchy).

■ **Dá se psaním v Polsku uživit?**

Ano. Živím se tím několik let. Tedy nejen psaním, také autorským čtením a účastí na různých konferencích. Ale znám i kolegy, kteří se v Polsku užívají jen psaním. To jsou autoři populární literatury, detektivek a tak. Ti prodávají 100-200 tisíc výtisků celkem běžně.

■ **Vystřídala jste řadu zaměstnání. Kromě spisovatelky jste byla psychoterapeutka, novinářka, prodavačka. V jakém oboru jste se cítila nejvíce?**

Už si to moc nepamatuji, protože od roku 1996, kdy vyšel román Právěk a jiné časy, jsem jen spisovatelka. Říkala jsem si, že už teď ani nic jiného než psát neumím. Přemýšlela jsem, že kdyby se mé knihy přestaly prodávat, jestli bych se třeba vrátila k psychote-

▲ V ekokriminálce Přes kosti mrtvých, která letos vznikla podle románu Olgy Tokarczukové, si zahrál i Miroslav Krobot. Ztvárnil potrhleho vědce zkoumajícího brouky. Vedle něj energická učitelka a milovnice zvířat Janina Dušejková v podání polské herečky Agnieszky Mandatové.

rapii, ale asi těžko, protože ten obor se hodně posunul. Už je to někde jinde. Už bych to nezvládla. A psaní by mi navíc strašně chybělo. To je něco jako dárcovství krve. Když napíšu knihu, dám do ní strašně moc energie. Ale pak zase cítím strašnou potřebu nasávat nové věci, aby z nich mohla vzniknout další kniha. Kdybych knihy nepsala, asi bych z toho přetlaku energie dostala infarkt.

■ **Když jste byla psychoterapeutem, pracovala jste na oddělení léčení závislostí. Jak na to vzpomínáte?**

Abych řekla pravdu, bylo to dost temné období. Neuměla jsem si od toho udržet odstup. Ta práce mě úplně pohltila. Proto jsem na sobě pocítila syndrom vyhoření. Ukončila jsem to v momentu, kdy jsem seděla s jedním pacientem, který mi vyprávěl o svých problémech, a já si u toho pomyslela, že ty psychické problémy, co mám já, jsou mnohem větší než ty jeho. A že bychom se měli prohodit, aby mi terapeuta dělal on, a ne já jemu.

■ **Jako spisovatelka jste šťastnější než jako psychoterapeutka?**

Bezpochyby.

■ **A jako učitelka tvůrčího psaní na Opolské univerzitě?**

Nevím, co si o té profesi mám myslet. Psaní se můžete naučit jen do určité míry. Úspěch spisovatele není závislý jen na talentu a fantazii. Ale hodně také na tom,

jak si umíte organizovat čas. Důležitý je režim a vytrvalost. Viděla jsem hodně talentovaných mladých lidí, psali výborně, ale nedokázali deset hodin sedět a psát. Anebo zase někteří dobře zvládali ten režim, napsali knížku. Nebyla úplně špatná, ale zároveň to nebyl zázrak. Platí zde podobný princip jako v zenbuddhismu, kde funguje pravidlo: „Střílet

„Jako terapeutka jsem si neuměla držet odstup.“

z luku se nejlépe naučíte tak, že budete střílet z luku.“ Psát se nejlip člověk naučí psaním. Překvapilo mě, že většina mých studentů vůbec nečte. Přitom podle mě existuje přímá úměra: na tisíc přečtených stránek připadá jedna strana dobře napsaného textu.

■ **Pro spisovatele je odměnou kniha, co pro učitele tvůrčího psaní?**

Nikdy jsem studenty nedovedla až do té fáze, abych s nimi napsala knihu. Pokusila jsem se otevřít jejich myšlení, vyvést je ze stereotypů a schémat. Snažila jsem se jim ukázat svou cestu, která byla vlastně intuitivní hledání, nebylo tam nic plánovaného. V psaní je podle mě nejdůležitější, aby

Ruský prezident Vladimir Putin podle Olgy Tokarczukové, vystudované psycholožky, vykazuje psychopatické rysy. Typickým projevem je například i nedostatek strachu, o kterém s pýchou hovoří.

člověk našel úplně nový netradiční úhel pohledu na nějaký problém. Není to ani tak spojené s jazykovou kreativitou, ale spíš s myšlením.

■ **Ve svých knihách hodně řešíte rozpad evropských a křesťanských hodnot. Přiznala jste obavu, že dnešní svět čeká na válku. Kdy přijde?**

Ještě před půl rokem jsem si myslela, že válka bude, svět se mi zdál opravdu neklidný. Myslím, že žijeme v době informační revoluce, kdy se vše mění. Naše děti jsou úplně jiné než my. Světu našich vnuků možná nebudeme vůbec rozumět. Ale teď už se války nebojím. Alespoň ne té tradiční, v níž by na sebe lidé stříleli. Spíš to bude informační válka. Bude probíhat na internetu, v televizi a v médiích. V Polsku už taková válka probíhá, válka dvou ideologií, dvou způsobů myšlení. Jsou dva tábory, které proti sobě v televizi bojují. Naštěstí při ní nikdo neumírá.

■ **Jak byste ty dva tábory vymezila?**

Jeden je liberální. Druhý konzervativní. Liberální, který byl donedávna pro Poláky něco samozřejmého, se domnívá, že lidé by měli být svobodní, neměli by se dělat rozdíl mezi pohlavím, rasou a vyznáním. Ten druhý se vrací zpět, do dob, kdy náboženství vymezovalo hranice našeho světa a někteří lidé měli víc práv než ostatní. Konzervativní tábor reaguje na strach ze všeho nového... Je to střet multinázorové společnosti s pohledem, který dovoluje jen jednu pravdu. A vidím ho nejen v Polsku, ale v celém světě.

■ **Věříte v Boha?**

Ne. Jsem spíš ateistka. U příležitosti Velikonoc jsem přemýšlela, zda věřím ve zmrtvýchvstání Krista, což je jedno ze základních dogmat křesťanství, a řekla jsem si, že

ne, že to je krásná a funkční metafora nebo symbol pro lidi, kteří se bojí smrti. Nicméně mám křesťanství a jiná náboženství ve velké úctě. Myslím, že člověk v sobě má vrozenou touhu po náboženství, aby svět vnímal z vyšší metafyzické roviny. Náboženství jsou podle mě plodem této potřeby.

■ **Přitom se většina Poláků hlásí ke katolicismu...**

Myslím, že Poláci chodí do kostela, ale neprožívají to náboženství tak silně, nevěří dogmatům. Myslím, že to polské katolictví je spíš povrchní a deklarativní, takové folklorní a naivní. Málolterý Polák ho chápe hluboce a vážně jako morální povinnost, společenskou nebo intelektuální výzvu a dominující myšlenku. Poláci považují náboženství za tradici, které se podřizují bez jakékoli reflexe. Je to sedlácká zbožnost, nezpochybitelná a zároveň povrchní. Každopádně náboženství se bude muset změnit, má-li oslovit dnešního člověka. Musí

se nějak postavit k výzvě ekologie a světu zvířat... Naše směřování určuje především vzdělání a ekonomika. To jsou nová náboženství tohoto světa.

„Polské katolictví je povrchní a naivní.“

■ **Teď jste mi připomněla hlavní hrdinku vašeho románu Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých, podle kterého letos natočila Agnieszka Holland pozoruhodný film. Je vám postava postarší učitelky, která ve vesnici bojuje proti myslivcům, blízká?**

Nejsem tak radikální (usmívá se). Chtěla jsem z Jany Dušejkové mít rebelku, někoho, kdo by typického měšťáka iritoval.

■ **Kritici, kteří vám nepřejí, vás pravidelně označují nálepkou feministka. Od jed-**

noho kritika jste se dozvěděla, že jste „muchomůrka, co předstírá, že je hřib“. Co jste tomu řekla?

Zasmála jsem se tomu! Přijde mi to vtipné a originální.

■ **Muchomůrkami se to ve vašich knihách hemží. Proč vás houby tak fascinují?**

Mě fascinuje vše, co je mezi. Nikoli den, ani noc. Ale stmívání a rozednávání. Houby jsou pro mě zajímavé, protože nepatří do světa rostlin, ani zvířat. Tvoří vlastní království, které vyrůstá na zemřelých. Je to bohatý svět, o kterém víme velmi málo, je tam hodně tajemství. Z těch hub vidíme jen plody, to pod zemí nevidíme. Houby jsou pro mě vstupem do jiného světa, klíč k nějakému tajemnému poznání.

■ **V knize Denní dům, noční dům je dokonce recept na dort z muchomůrky. Ochutnala jste ji?**

Ano.

■ **A proč? Omylem, nebo jste to chtěla zkusit?**

Cíleně. Žena běloruského spisovatele, který žije v emigraci, mi vyprávěla, že na vesnici lidé jedli muchomůrky, aby se dostali do zvláštního stavu rauše. Zkusila jsem to a nic. Asi jsem toho snědla málo (usmívá se).

■ **Jak muchomůrka chutnala?**

Jako všechny houby.

■ **Napsala jste, že smrt je přirozenější než život sám. Z toho mrazí. Bojíte se smrti?**

Mrtvých lidí je víc než živých. Jsou jich miliardy. Přiznávám, že čím jsem starší, tím se smrti bojím víc. Píšu i proto, abych se jí bála méně.

Milan Eisenhammer

Při natáčení filmu Přes kosti mrtvých si Olga Tokarczuková vyzkoušela spolupráci s režisérkou Agnieszkou Hollandovou (vlevo). Obě jsou podepsané pod scénářem.

Olga Tokarczuková patří v Polsku mezi nejznámější a nejlépe hodnocené spisovatele. Jen ve své rodné zemi prodala víc než půl milionu svých knih. Největší úspěch měl historický román Knihy Jakubovy.